

Seleucia

Sayı XII - 2022

Olba Kazısı Serisi

Seleucia XII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, belirtilen yazım kurallarına uygunsayınlanı, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını Seleucia yayınına devretmiş sayılır. Seleucia kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı IV - 2014'den itibaren TR Dizin Ulakbim'de ve 2021'den itibaren Erih Plus'ta taranmaktadır.

<http://www.seleuciadergisi.com>

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Fikret Yegül
Murat Özyıldırım (Baş Editör)

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Sedef Çokay Kepçe
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Harun Taşkiran
Prof. Dr. Mehmet Tekocak
Prof. Dr. Ceren Ünal
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Erkan Alkaç
Doç. Dr. Figen Çevirici Coşkun
Doç. Dr. Merih Ereğ
Doç. Dr. Deniz Kaplan
Doç. Dr. Fikret Özbay
Doç. Dr. Sema Sandaleci
Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Dr. Öğr. Üyesi Sabri Arıcı
Dr. Öğr. Üyesi Safiye Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Murat Özgen
Dr. Öğr. Üyesi Yavuz Yeğin
Dr. Vujadin Ivanisevic
Dr. Murat Özyıldırım

Seleucia
Olba Kazısı Serisi
Sayı: 12

ISSN: 2148-4120
ISBN: 978-625-7799-51-5

Yazışma Adresi

Dr. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü,
33343 Mersin - Türkiye.
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E-posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Yayın Adı: Seleucia (Dergi)

Yayın Türü: Yerel Süreli Yayın

Yayın Şekli: Yıllık - Türkçe

Yayın Sahibi: Bilgin Kültür Sanat Org. Yay. Bas.

Dağ. Paz. Gıd. İnş. San ve Tic. Ltd. Şti. adına
Engin Devrez

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü: Engin Devrez

Yayının İdare Adresi: Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.

Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara.

Tel: 0312 419 85 67

Sertifika no: 20193

www.bilginkultursanat.com

e-mail: bilginkultursanat@gmail.com

Baskı

Parkur Form Ofset Matbaacılık
Merkez San. Sit. 1341. Cad. No: 45
İvedik OSB, Yenimahalle - Ankara.
Sertifika No: 42235

Teknik Düzenleme

Arş. Gör. Burak Erdem

Dağıtım

Bilgin Kültür Sanat Şti. Ltd.
Selanik 2 Cad. 68/4 Kızılay - Ankara.
Tel: 0312 419 85 67

Seleucia | Sayı 12 | Mayıs 2022

Quae visa vera, quae non veriora:
An Essay On The Poetics of Monumentality
Quae visa vera, quae non veriora:
Klasik Mimaride Şiirsel Anıtsallık Üzerine bir
Deneme
Fikret Yegül
9

Holy Water and Healing Practices at the
Pilgrimage Site of Hagia Thekla at
Meryemlik
Meryemlik Azize Thekla Hac Merkezi'nde Kutsal
Su ve Tedavi Uygulamaları
Arabella Cortese
27

Palaiologoslar Dönemine Ait Kadıkalesi/
Anaia Buluntusu “Meryem Hagiosoritissa
ve Daniel Aslanlar İninde” Betimli Bir Grup
Trakhy
A Group of Trachy from Kadıkalesi/Anaia with
Representations of “Virgin Hagiosoritissa” and
“Daniel in The Lion’s Den”
Ceren Ünal
53

Hellenistic and Early Roman Imperial Glass
Finds from the Acropolis of Olba
Olba Akropolisini Hellenistik ve Erken Roma
İmparatorluk Dönemi Cam Buluntuları
Emel Erten – Emine Akkuş Koçak
69

International Relations and Creating Caliphal
Image in the Palace of Medinat’al Zahra in
Andalusia
Endülüs Sarayı Medinetü’z-Zebra’da
Uluslararası İlişkiler ve Halifelik İmajının İnşası
Meltem Özkan Altınöz
95

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ortaya
Çıkartılan Kitap Pimleri
Book Pins Unearthed During The Excavations
of Sinop Balatlar Church
Sanem Soylu Yılmaz
111

Karia Stratonikeiası’ndan Bir İyi Çoban
Heykelciği
A Good Shepherd Statuette from Carian
Stratonikeia
Fatma AYTEKİN
123

Yeni Kazılar ve Araştırmalar Işığında
Anemurium’dan Bir Mezar Örneği:
A I 6 Nolu Mezar
A Tomb Example from Anemurium in the Light
of New Excavations and Researches: Tomb A I 6
Mehmet Tekocak – Mevlüt Eliüşük
139

Kilikia’daki Flaviopolis Kentine Ait
Yayımlanmamış Sikkeler
Unpublished Coins of the City of Flaviopolis in
Cilicia
Fatih Erhan
161

Klazomenai FGT Sektöründen Ele Geçen
Plastik Bantlı Amphoralar
Plastic Banded Trade Amphorae Discovered
at Klazomenai FGT Sector
Firker Özbay
179

Eirenopolis (Isauria) Kırsalından Bir Şarap
Atölyesi ve Bir Üzüm Presi
A Wine Workshop and a Rock-Cut Wine Press in
the Rural of Eirenopolis (Isauria)
Ercan Aşkın
199

Bizans Kilise Müziği Üzerine Bir
Değerlendirme
An Assessment on Byzantine Church Music
Ozan Hetto
215

Le Quien Metninde Anemurium
Piskoposluğu
The Bishopric of Anemurium in Le Quien’s
Account
Murat Özyıldırım
229

PRAEFATIO

Seleucia dergimiz on ikinci sayısında yine değerli yazarların katkılarıyla ve zengin bir içerikle sizlerle buluşuyor. Bu sayımızda, Seleucia ad Calycadnum'daki Azize Thekla kutsal yerinden, Anemurium ve Flaviopolis'e; Olba'ya kadar uzanan bir coğrafyada ulaşılan arkeolojik veriler ışığında yapılan yorum ve yaklaşımların yer aldığı Cilicia çalışmalarını okuma fırsatını bulacaksınız. Hazır Cilicia'dan çok uzaklaşmadan, Isauria'da Eirenopolis kırsalına, oradaki şarap atölyeleri ile ilgili bilgi sahibi olacaksınız. Batı Anadolu'da Kadıkalesi - Anaia sikke buluntularını, Klazomenai kazısı amphora buluntuları içinde özel bir grubu, Stratonikeia'dan iyi çoban heykelciğini tanıyacaksınız. Bu sayımızda farklılık yaratan üç ayrı çalışma da yer almakta. Bunlardan biri, sizleri Endülüs diyarına götürecektir; diğeri Bizans kilise müziği konusunda bir değerlendirme niteliğinde sizlere ulaşacak. Sonuncusu ise 1740 yılında Paris'te basılan Michel Le Quien'in yapıtında Anemurium konusunda verilen bilgileri sunacak. Mimaride "anıtsallık" kavramını çok yönlü olarak incelediği değerli çalışma ise zengin yorumlarıyla mimarlık tarihi çalışmalarında önemli bir başvuru yapıtı olacak. Seleucia'nın editörleri olarak 2011 yılından bu yana her yıl aralıksız olarak yayınlanan dergimizin on ikinci yılında sizlerle buluşmanın mutluluk ve gururunu yaşamakta ve gelecekte de yayın geleneğimizi sürdürmeyi amaçlamaktayız.

Editörler:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (Baş Editör)

PREFACE

As the commission of editors of Seleucia we are proud to present the twelfth issue of our journal. This issue is rich in content: Our followers will have the privilege of reading a selection of original works on Cilicia starting from the holy site of Hagia Thecla in Seleucia ad Calycadnum to Anemurium, Flaviopolis and Olba. They will be acquainted with the wine workshops in Isauria in Eirenopolis, not much far from Cilicia. This issue also contains a group of articles on the archaeology of western Anatolia such as coins from Kadıkalesi - Anaia, a specific group of amphorae from Clazomenai, a statuette from Stratonicea. We believe that three articles in this issue will particularly attract the attention of our readers, the one on the caliphal image in Medinat'al Zahra in Andalusia and the other on Byzantine music, and finally the article about the mention of Anemurium in the French scholar's Michel Le Quien's work which was published in 1740 in Paris. The valuable article on monumentality in architecture with its exceptional treatment of the subject will be a reference work of great importance for future studies of architectural history. As the editors of Seleucia, we are glad and proud of being able to publish continuously since 2011 and are hoping to maintain the tradition in the future.

Editors:

Prof. Dr. Emel Erten

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Fikret Yegül

Dr. Murat Özyıldırım (editor in chief)

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. Seleucia, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayımlar.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto baş harfleri büyük harf, metin ve kaynakça 10 punto, dipnotlar 9 punto ile yazılmalıdır. Sayfa sayısı, kaynakça dâhil en çok on sayfa olmalıdır. Müze, kazı, yüzey araştırması malzemelerinin yayın izinleri, makale ile birlikte yollanmalıdır. Kitap tanıtımları, üç sayfayı geçmemelidir. Çalışmada ara başlık varsa bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında, 9 punto, iki yüz sözcüğü geçmemelidir. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir. Doktora ve yüksek lisans tezlerinden oluşturulan makaleler, yayına kabul edilmemektedir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır. Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Levha sayısı her makalede 10 adet ile kısıtlıdır.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. Seleucia features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. The number of pages of each article should not be longer than ten pages, including the bibliography. If the study is on some material/materials from a museum or an excavation, the permission for publication should be submitted together with the article. The book reviews should not be longer than three pages. If there are sub-titles, the headings should be written bold with small letters. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the heading of the article, should be size of 9 points and minimum count of words should be 200. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”. The articles produced out of master’s theses or doctoral dissertations will not be accepted for publication.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows: Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given. The number of figures for each article is limited to 10.

Karia Stratonikeiası'ndan Bir İyi Çoban Heykelciği

Fatma Aytekin*

Öz

Stratonikeia'da Geç Antik Çağ'da gerçekleşen yeniden canlanma süreci dinsel yaşamı da etkilemiştir. Kentte varlığı bilinen MS 4. yüzyıl sonları ile 5. yüzyıl başlarında inşa edilmiş kiliseler ve Stratonikeia'nın konsillerde temsil edilmesi Hıristiyanlığın etkinliğinin kanıtlarıdır. Bu bağlamda makalenin konusunu oluşturan İyi Çoban heykelciğinin Stratonikeia'da bulunması tesadüf değildir. Kiliseler ile paralel tarihlerde üretilen destek işlevindeki heykelcik, kentin dönemin modasını takip ettiğini göstermesi açısından önemlidir. İyi Çoban heykelciği bazı çağdaş örneklerde olduğu gibi postament üzerindeki dörtgen bir kaide üzerine yerleştirilen frontal duruşlu İsa Mesih figüründen oluşmaktadır. İkonografik değerlendirmelere göre, bu heykelciğin her iki yanında küçük boyutlu birer koyun bulunmakta ve başlarını yukarıya kaldırarak çobanlarına doğru bakmaktadır. Heykelciğin sol yanındaki destek çıkıntısı izlerinden elinde bir asa/budaklı sopa tuttuğu anlaşılmaktadır. Stilistik karşılaştırmalar sonucu MS 5. yüzyılın başlarına ait olabilecek heykelciğe önerilen tarih, "İyi Çoban" imgesinin aynı dönemlerde ortadan kaybolmasıyla da desteklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Karia, Stratonikeia, Geç Antik Çağ, Kilise, İyi Çoban, Masa Ayağı, Heykelcik.

A Good Shepherd Statuette from Carian Stratonikeia

Abstract

The process of revival that took place in Late Antiquity in Stratonikeia had a considerable effect on the religious life. The construction of several churches by the end of the fourth and early fifth century and the representation of Stratonikeia in the council meetings are the proofs of the growing power of Christianity at the site. Under that circumstances, the discovery of a good shepherd statuette (which will be evaluated in this study) at Stratonikeia was not coincidental. The statuette which had a function of supporting is contemporary of the churches at the site and important for showing that Stratonikeia was following the fashions of the time. The Good Shepherd statuette consists of a front-standing figure of Jesus placed on a rectangular pedestal on a postament, as in some contemporary examples. According to the iconographic evaluations, there

* Arş. Gör. Fatma Aytekin, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji ABD, Ankara, E-posta: fatma.aytekin@hbv.edu.tr, Orcid no: 0000-0002-8993-6205.

should be a small sheep on each side of the figure looking towards their shepherd by raising their heads. It is understood from the traces of the support protrusion on the left side of the statuette that the shepherd was holding a staff in his hand. The stylistic analysis of the statuette reveals that it can be dated to the early 5th century AD. This dating is also supported by the fact that the representation of the image of the good shepherd disappeared after that date.

Keywords: Caria, Stratoniceia, Late Antiquity, Church, The Good Shepherd, Table Support, Statuette.

Bu makalenin konusunu, Stratonikeia Antik Kenti'nde bulunan ve bir payandanın ön cephesine işlenen İyi Çoban heykeltçisi oluşturmaktadır¹ (Lev. 1). Nasıl bir kontekst içinde bulunduğunu bilemediğimiz bu eserin tanıtımıyla, az sayıda bulunan İyi Çoban heykeltçilerine bir yenisinin daha eklenmesi ve literatüre kazandırılması hedeflenmektedir². Stratonikeia'da son yıllarda yapılan kazı çalışmaları sonucunda, kentin Geç Antik Çağ'ına ilişkin verilere ulaşılmış ve MS 4. yüzyıl sonu ile 5. yüzyılda özellikle aşağı kent yerleşiminde dini ve sivil yapılarla karşılaşmıştır³. Bu dönemde inşa edilen dini yapılar Kuzey Şehir Kapısı ve çevresinde, Batı Cadde'de ve aşağı kenti çevreleyen batı surunun yaklaşık 600 m batısındaki Erikli Mevkii olarak bilinen alanda tespit edilmiştir⁴. Kentte mevcut en büyük dini yapı olan Erikli Kilisesi'nin eski dinler tarafından kirletilmemiş, şehrin biraz uzağına yapılan Ana Kilise düşüncesiyle inşa edildiği ve yapının boyutunun büyüklüğü ve zengin buluntu kontekstinin de bu fikri desteklediği düşünülmektedir⁵. Geç Antik Çağ'da dini yapılaşmanın yoğun olduğu ve aktif bir inanç ile yerleşim süreci geçirdiği anlaşılan Stratonikeia'da, İyi Çoban tasvirli bir desteğin bulunması sürpriz olmamakla birlikte, gelecekteki çalışmalarda elde edilecek yeni verilerle ilgili beklentiyi arttırmaktadır.

Stratonikeia İyi Çoban Heykeltçisi: Tanım, İşlev ve Kentsel Bağlam

Beyaz mermerden tek parça yontulan eser, omuzlarında koç taşıyan ve dairesel kesitli bir payandaya yaslanan erkek figüründen oluşmaktadır. Ölçülebilen toplam yüksekliği 71 cm olan eserde, payandanın üst çapı 11,7 cm, ortasındaki yuvanın çapı 0,04 cm; figür yüksekliği 59 cm, genişliği 31 cm, derinliği 13 cm'dir. Figürün, dizlerin biraz aşağısından itibaren ayakları, sağ kolunun dirsekten aşağısı, burnu ve dudakları kırıktır. Kaş ve sağ yanağı ile saçların ön

- 1 Bu eseri yayınlamama izin veren Stratonikeia ve Lagina Kazısı Başkanı Sayın Prof. Dr. Bilal Söğüt'e ve heykeltçile ilgili rekonstrüksiyon çizimini gerçekleştiren Arkeolog Elif Gülşen Hiçdurmaz'a en içten teşekkürlerimi sunarım.
- 2 Hangi yıl veya mekanda bulunduğu belirsiz olan ancak Stratonikeia kökenli olduğu bilinen eser, günümüzde Muğla Müzesi'nde 3831 envanter numarasıyla muhafaza edilmektedir.
- 3 Stratonikeia'da yapılan kazı çalışmaları, 2008 yılından bu yana Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Prof. Dr. Bilal Söğüt tarafından yürütülmektedir. Bu dönemde yapılan kazı çalışmalarında pek çok Geç Antik Çağ'a ait yapı kalıntısına rastlanmıştır, Söğüt 2019.
- 4 Söğüt 2018, 437.
- 5 Söğüt 2018, 437.

kısımında kopma ve aşınmalar, alın ve özellikle yüzün sol kısmında ise koyu kahverengi/gri renkli patinalar bulunmaktadır. Koçun başı ile kuyruğu kırık ve eksik olup, sağ bacağının üstündeki tüylerde aşınmalar mevcuttur. Koçun gövdesinin orta kısmından itibaren yükselen payandanın ön cephesinde, cepheyi ortadan ikiye bölen T şeklinde bir profil yer almaktadır. Herhangi bir hassasiyet gösterilmeden, keski ile kazınarak oluşturulan bu eğri profilin ortasındaki dikey çizginin her iki yanında, küçük yuvarlak çıkıntılar ve bunların üzerinde yine T şeklinde kazıma çizgiler bulunmaktadır.

Frontal duruşa sahip olan figürün, sağ kolu vücuda yapışık biçimde dirsekten bükülerek yukarı doğru kaldırılmış ve omuzlarında taşıdığı koçun bacaklarını tutan sağ eli göğsün ortasına anatomiye aykırı bir şekilde yerleştirilmiştir. Abartılı biçimde bükülen elin dört parmağı tam cepheden gösterilmiş, işaret parmağı koçun sağ ayağının geliş açısından dolayı diğerlerinden biraz daha yukarıya konumlandırılmıştır. Diz hizasında kısa bir tunik giyen figürün elbisesi belin alt kısmında -kasıkların biraz üzerinde- ince bir kemerle bağlanmıştır. Ortada düğümlenen kemerin sivri olarak sonlanan uçları, kemerin sıkılmasıyla oluşan elbise kıvrımının her iki yanına, kazıma denilebilecek sığ çizgiler ile yerleştirilmiştir. Elbisenin üst gövde üzerinde kalan kısmı "V" şeklinde dikey; alt gövde üzerinde kalan kısmı ise oval biçimli yatay kıvrımlar ile gösterilmiştir. Bu kıvrımlar matkapla derin bir şekilde oyulmuş ve daha sonra kıvrım kenarları ovalleştirilmiştir. Alt gövdede bulunan bu derin kıvrımlar ön cephede adeta bir önlüğü anımsatan dikdörtgen bir çerçeve ile sınırlandırılmıştır. Elbiseye hareket katmak amacıyla oluşturulan bu profil, etek ucunun 2 cm üstünde yatay olarak uzanır ve her iki yanda -bacakların dış hattı hizasında- dikey olarak yukarıya çıkarılır. Birbiriyle tezat bu profil ve derin kıvrımlar arasındaki eğik-sığ çizgilerle organik bir görüntünün oluşturulma çabası güdülmektedir. Tunüğün altından bir kısmı görünen dizlerin yüzeyi sığ-üçgen detaylarla hareketlendirilmiş, kaval kemiği ile baldırlar etli ve oval hatlarla oluşturulmuştur.

Figürün başı ve koyunun gövdesi arasındaki ayırım, omuz ve boynun birleşim noktasından başlayarak; sağ tarafta kulağın üst bitim noktasına, sol tarafta ise kulağın alt bitim noktasına kadar 9 mm çapındaki kalın uçlu bir matkap yardımı ile oyularak gösterilmiştir. Sıralı yuvarlak diziler şeklinde devam eden bu deliklerin aralarındaki köprüler düzeltilmeyerek bırakılmıştır. Sakalsız ve oval olarak şekillendirilen yüz hattı anatomiye uygun olmayan bir asimetriye sahiptir. Yüz, sağ tarafta yanaklardan alna doğru genişlemekte, sol tarafta ise anatomiye uygun bir şekilde geçiş yapmaktadır. Çoğu aşınmış olan yüz detayları, sol göz üzerinde nispeten daha iyi izlenebilmektedir. Göz küresi yuvarlak ve dışa çıkıntılı biçimde, gözaltlarındaki çukurluk detayları işlenmeden badem şeklindeki bir çizgi ile çerçevelenmiştir. Yanak ve göz çukurunun birleştiği kısım ince bir çizgi ile belirtilmiş, kaş kemerinin altı ise daha derin yontulmuştur. Burun kökünün her iki yanında matkapla yapılan düzgün, küçük ve yuvarlak deliklerin, göz pınarlarını belirtmek ya da kaş ve burun kökü arasındaki ayrımı göstermek için mi yapıldığı belirsizdir. İrisin işlenmediği inorganik göz yapısının içerisinde, matkapla oluşturulan göz bebeği oldukça küçük bir yer kaplamaktadır. Yalnızca üst göz kapağının ince bir profil şeklindeki kalıntısı gözbebeğinin hemen üzerinde izlenebilmekle birlikte, alt göz kapağının izi oldukça belirsizdir. Dudakların birleşim noktalarında da bu

küçük yuvarlaklardan oluşan matkap nokta vuruşları bulunmaktadır⁶. Tahrip olmasına rağmen dudakların kapalı yapıldığı anlaşılabilmektedir. Saçları salyangoz kabuğu olarak da bilinen kabarık ve dalgalı biçimde, yan yana sıralanan öbekler şeklinde taranmış, alın ve saç ince bir çizgi ile ayırt edilmiştir. Saçlara hareket katmak amacıyla, alnın üzerine, saç sınır çizgisinden öne doğru uzanan ve uçları sivrilen kısa çentikler atılmıştır. Koyunun tüyleri, kalın bir gövdeden uçlara doğru incelen ve ortalarında dikey bir çizgi bulunan yaprak formlu bezeklerden oluşmaktadır. Gerçekliğine dair bir çaba güdülmeden, kalın formlu yapılan bu tüylerin uçlarının sağa sola döndürülmesiyle hareketli bir görünüm elde edilmeye çalışılmıştır. Koyunun başının kırılma şeklinden, cepheye doğru döndürüldüğü anlaşılmaktadır. Boynun altında içinde demir ya da kurşun kalıntısı bulunmayan bir dübel deliği görülmektedir. Matkap oyuklarıyla düzgün olmayan bir biçimde yontulan bu deliğin asayı desteklemek amacıyla oluşturulduğu düşünülmekle birlikte, bunun heykelciğin yapılış sürecinde mi yoksa antik bir restorasyon sırasında mı gerçekleştiği belirsizdir.

Yukarıda teknik detayları betimlenen İyi Çoban heykelciklerinin işlevi ile ilgili, çeşmelerde destek veya altar masası ayağı olarak kullanıldığına dair iki alternatif öneri bulunmaktadır⁷. Figürlerin arkasındaki payandanın, koyunun gövdesinin arkasından yükselip yükselmemesine göre işlev önerileri de değişmektedir. Örneğin, G. Mendel, Smyrna'da bulunan bir kaide üzerindeki İyi Çoban figürünün, çeşme mimarisinde kullanıldığını, Kilise tarihçisi Eusebius'un⁸ bahsettiği: "*Konstantinapolis'te pazar yerinin ortasındaki çeşmelerin İyi Çobanı temsil eden figürlerle süslenmiş*" olduğu ibaresinden yola çıkarak öne sürmektedir. De Rossi ise bu çeşmelerde kullanılan İyi Çoban tasvirlerinin prototip mi olduğunu ya da daha önce yapılan başka bir örnekten mi etkilendiğini tartışmaktadır⁹. Bu bilgiler ışığında G. Mendel, Smyrna'da bulunan ve iki yanında birer koyun olan kaide üzerindeki örneğin, bir anta duvarının ön bölümünde plaster işleviyle ya da çeşmenin bir kısmını destekleyen küçük boyutlu karyatid/atlantların rolünde kullanılarak hafif bir arşitravı taşıdığını düşünmektedir¹⁰. Ancak bu örneğin işleviyle ilgili kesin bir kanıt bulunmadığından yalnızca bir varsayım olan bu düşünceye temkinli yaklaşılmalıdır. Bunun sebebi, Geç Antik Çağ'da Stratonikeia'daki sosyal yaşamın, İyi Çoban figürünün kent içerisindeki kamusal bir çeşmenin mimarisinde kullanılmasını hoş karşılamayabilecek olmasıdır. Stratonikeia'da bulunan, Erikli Kilisesi'nin girişinde kullanılan üzerine haç kazanmış Zeus altarı, bunun bilinçli bir faaliyet

6 Yüz üzerindeki noktalarda kullanılan matkabın ucunun çapı 4 mm'dir.

7 Cleveland heykelcikleri olarak anılan ve Afyon Dokimeion atölyelerinde üretildiği düşünülen ünlü buluntu grubundaki heykelciklerden biri olan "İyi Çoban İsa" heykelciği için, bir cenaze töreniyle veya vaftiz bağlamıyla ya da yine özel bir işlevle bağlantılı üç farklı işlev önerilmiştir, Çalık Ross-Girgin 2013, 560; Sgarlata 2008, 348. Ancak MS 3. yüzyıla ait olan bu Erken Hıristiyanlık Dönemi heykelciğinin ikonografik diziliminin Stratonikeia örneği ve benzerlerinden oldukça farklı olması işlev açısından da farklı olduğunu düşündürmektedir. Bu sebeple alternatif işlev önerilerinde boyutları ve teknik detayları itibarıyla daha olası olduğu düşünülen örneklerden bahsedilmiştir.

8 Eusebius, Vita Constantini III, 49.

9 De Rossi 1887, 143-144.

10 Mendel 1914, 416.

olduğunu ve pagan geleneklerine saygı duyulmayıp, yok sayıldığını göstermektedir. Ayrıca, Stratonikeia'nın bir piskoposluk merkezi olarak MS 5. yüzyıldan itibaren bağlı olduğu komşu kent Aphrodisias'ta yaşanan yerel halk içerisindeki çatışmalar, benzer bir durumu işaret etmektedir. Aphrodisias'ta, MS 4. yüzyıl sonlarından itibaren bilinen ve 5. yüzyıl başlarında da devam eden pagan ve Hıristiyan topluluklar arasındaki ciddi dini sürtüşmelerin olduğu epigrafik unsurlarla kanıtlanmaktadır¹¹. Ayrıca sözü edilen dönemde yaşamış bir eyalet valisi olan Oecumenius'un heykelinin başının arkasına yazılan "X M F" kısaltmasının bir Hıristiyan heykeltıraş tarafından, olasılıkla gizlice işlenmiş olduğu düşünülmekte¹² ve kamusal alandaki heykellerde Hıristiyanlık unsurlarını sergilemek ile ilgili hala bir tereddüt olduğunu göstermektedir. Dolayısı ile Stratonikeia'da benzer bir çatışma ortamının var olabileceği ve bulunan örneğin kamusal bir çeşmede taşıyıcı olarak kullanılma olasılığının düşük bir ihtimal olduğu öngörülmektedir.

Diğer alternatif öneri olan masa ayağı işleviyle kullanılmış olma olasılığı daha makul görünmektedir. Stratonikeia heykelciğinin yaslandığı payandanın, dairesel kesitli yivsiz bir sütunçe şeklinde olması ve arka-üst kısmında herhangi bir dübel deliğinin açılmaması, *monopodial* bir "masa ayağı" işlevine daha uygundur (Lev. 2). Payandanın üst yüzeyinde bulunan yuvarlak çukur/yuva, masa tablasının alt kısmında yer alan yuvarlak bir çıkıntı ile iç içe geçerek birleştirilmiş olmalıdır. Ancak 2 cm derinliğindeki yuvanın sığ olmasından, tek başına bir tablayı taşımasının zor olacağı ve masanın en azından bir kenarının, duvar ya da başka bir destek formuna yaslanmış olabileceği düşünülebilir. Tüm bunlara rağmen ince bir tablayı taşıdığı varsayıldığında, ayağın ayınlar sırasında bazı liturjik eşyaların yerleştirildiği bir altar masasının ayağı olarak kullanımı da söz konusu olabilir. Zira tek ayaklı olan masalar, özellikle Roma Dönemi'nde mitolojik figürlerle süslenerek kullanılmış ve Aphrodisias¹³, Bergama¹⁴ veya Pompeii¹⁵ gibi birçok farklı kentte örnekleri bulunmuştur. Tek ayaklı bu masaların altar işlevi ile kullanılmasının da Erken Hıristiyanlık Dönemi'nden itibaren yaygın olduğu bilinmekte; ayrıca masa şeklindeki altar ya da tek ayaklı altar¹⁶ olarak adlandırılan İyi Çoban tasvirli örneklerin varlığı ve kullanım amaçları ile nerede konumlandırıldıkları hakkında fikir sahibi olunabilmektedir¹⁷. İsa'nın son akşam yemeğini yediği masayı ve çarmıha gerildiği Golgotha Tepesi'ni simgeleyen bu taştan yapılmış altarlara, kilisede Ökaristi Ayini'nin gerçekleştiği bema bölümüne konumlanmaktadır¹⁸. Heykelciğin/desteğin

11 Smith 2002, 153-155.

12 Bu harflerin "*Mesih Meryem'den doğdu*" ifadesini temsil ettiği düşünülmektedir, Smith 2002, 151, 153.

13 Smith 2008, 312, Kat. No. 42.

14 Hepding 1907, 395, Abb. 9.

15 Hepding 1907, 397, Abb. 10.

16 Altar ismi, Latince "alta ara" veya "altaria" kelimelerinden türetilmiş ve ayrıca Yunanca "trapeza" ya da Latince "mensa" gibi isimlerle de anılmaktadır, Aydın 2010, 350.

17 Aydın 2010, 351, 366, Fig. 1.

18 Aydın 2010, 350.

bulunduğu yerin belirsiz olması, hangi dini mekânda kullanıldığı sorusunu maalesef yanıtsız bırakmaktadır. MS 365 yıllarında meydana gelen büyük depremden¹⁹ sonra toparlanma sürecine giren Stratonikeia'da, Geç Antik Çağ'da inşa edilen şu ana kadar tespit edilmiş 3 kilisenin varlığı ve olası dini mekânlar mevcut kullanım alanının konumunu tahmin etmeyi zorlaştırmakla birlikte, desteğin, "Ana Kilise" konumundaki Erikli Kilisesi'nde²⁰ kullanılmış olabileceği göz ardı edilmemelidir.

Stil Analizi ve Tarihleme

Geç Antik Çağ'da, Karia Bölgesi ve çevresindeki yerleşimlerde, heykeltıraşlık faaliyetlerinin varlığı bilinmekle birlikte "İyi Çoban" olarak adlandırılabilir örnekler oldukça nadirdir. Erken Hıristiyanlık sanatında oldukça sevilen; mezar freskleri²¹, lahitler²² ya da *gemler*²³ üzerinde sık rastladığımız bu tasvirlerin heykel ya da heykelcik biçimleri ile maalesef diğer örneklerde olduğu gibi sık karşılaşılmamaktadır. Bu durum, henüz yayınlanmamış örnekler bulunmasından veya kazısı yapılmamış/yapılamamış alanların varlığından kaynaklanabileceği gibi üretimin azlığı ile de ilişkili olabilir. Nedeni her ne kadar bilinemese de Mesih'i temsil eden bu örneklerin, Geç Antik Çağ'da sınırlı bir sürede üretilmiş olması²⁴, az olan buluntu sayısını açıklayabilir. Aşağı Mısır'dan, İspanya'ya kadar uzanan geniş bir coğrafi alanda bulunan, bu İyi Çoban tasvirli heykelcikler/masa ayakları ile Stratonikeia örneği arasında yapılacak stilistik karşılaştırmalar, farklı üslup özellikleri göstermeleri sebebiyle sağlıklı olmayacaktır. Bu örneklerin içerisinden buluntu noktası Stratonikeia'ya en yakın örnek olan Smyrna²⁵ örneği incelendiğinde dahi, alt gövde üzerindeki V formlu elbise kıvrımı dizilimleri ve bunların oluşturulma aşamasında matkap kullanılmaması gibi özellikler, yapılacak stilistik karşılaştırmayı yetersiz kılmaktadır. Elbise kıvrımları üzerinden yapılamayan analogi, burun delikleri ve ağız kenarlarında bulunan yuvarlak matkap nokta vuruşlarıyla Stratonikeia örneğine benzeyen ve biri Trakya Bölgesi'nden²⁶ diğeri Brousse'den²⁷ olan iki İyi Çoban heykeli ile gerçekleştirilebilir. Yalnızca yüz üzerindeki referans noktalarının oluşumunda benzer tekniklerin kullanıldığı bu örneklerin birbirlerine oldukça uzak mesafelerde bulunması, teknik açıdan birbirlerinden etkilenmelerinden ziyade, Antoninler Dönemi'nden beri popüler olan ve lahitler üzerinde oldukça sık uygulanan bir matkap uygulama geleneğinden kaynaklanmış olmalıdır. Bu tekniğin Roma'da üretilen Dionysos lahitlerinde²⁸ olduğu gibi Aphrodisias

19 Bu dönemde kentte yürütülen yapılaşma faaliyetlerinin detayları için bkz. Söğüt 2018, 429-458.

20 Söğüt 2018, 438.

21 Jensen 2005, 19.

22 Marchioni 2018, 107, 112, Fig. 63, Fig. 68.

23 Sánchez-García 2014, 10.

24 İyi Çoban tasvirlerinin MS 5. yüzyılda birden ortadan kaybolmaya başladığı bilinmektedir. Geniş bilgi ve olası sebepler için bkz. Ramsey 1983, 375-378.

25 İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde muhafaza edilen eser için bkz. Mendel 1914, 412-416, No 648.

26 İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde muhafaza edilen eser için bkz. Mendel 1914, 418-420, No 650.

27 İstanbul Arkeoloji Müzeleri'nde muhafaza edilen eser için bkz. Mendel 1914, 416-418, No 649.

28 Van Keuren 2011, 156, Fig. 5.2.

lahitlerinde de görülmesi²⁹ farklı coğrafyalarda aynı anda uygulanan bir modaya dönüştüğünü düşündürmektedir. Ancak Roma İmparatorluk Dönemi içerisinde ve Geç Antik Çağ'da uygulanan bu teknik, geniş tarih aralığındaki kullanım alanlarından dolayı net bir tarihleme kriteri oluşturamamaktadır. Stratonikeia heykeltıraşlığında özellikle MS 3. yüzyıl içerisindeki bazı mezar stellerinin³⁰ Aphrodisias lahit bezemeleriyle; Geç Antik Çağ heykellerinin³¹ yine Aphrodisias'ta bulunan heykellerle çok yakın benzerlikler içermesi, her iki kentte de benzer tekniklerin kullanıldığının ve uzun zaman devam eden bir etkileşimin varlığının göstergesidir. Işık-gölge etkisi yaratılarak daha keskin bir ifadenin amaçlandığı bu teknik, zaman zaman gözlere değerli bir taş yerleştirmenin alt yapısı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Bu uygulama, MS 4-5. yüzyıllarda Aphrodisias işliklerinin uzmanlık alanlarından biri olan pagan tanrıların küçük suretlerinin üretiminde görülmektedir. R. R. R. Smith, bu suretlerin önemli bir örneği niteliğindeki Tanrı Helios Başlı için: “*cilalanmış teninin etkisini arttırmak için göz deliklerinin içine renkli taşların koyulduğunu*” ifade etmektedir³². Böylece benzer bir teknikle işlenmiş Stratonikeia örneğinin gözlerindeki matkap deliklerinin de değerli taşlar ile süslendiği düşünülebilir. Bir diğer unsur ise Helios'un göz kapaklarının kalın ve düz bir silme şeklinde işlenmesinin Stratonikeia örneği ile benzerlik göstermesidir. Ancak Helios'un gözlerindeki iris çizgisinin belirgin bir şekilde verilmesi, bizim örneğimizde görülmemektedir. Yüz detayları konusunda deneyimsiz bir usta tarafından yontulduğu anlaşılan Stratonikeia örneğinde, göz çizgisinin tahrip olmuş ve anatomiye uygun olmayan şekli analogik açıdan net bir veri elde etmemizi engellemektedir. Bu detaylar dışında, Stratonikeia figürünün ovalleşmiş dörtgenimsi yüz hatlarının, Aphrodisias lahit şemalarındaki hem insan yüzleri ile hem de Medusa gibi mitolojik figürlerle benzerliği gözlemlenmektedir³³. Yalnızca lahitler üzerindeki figürler değil, Aphrodisias'ta vali olarak görev yapan Oecumenius'un MS 400'lere tarihlenen heykelindeki dörtgenimsi ve ovalleşen yüz hatları³⁴ Stratonikeia örneği ile yüz konturu açısından benzer durumdadır.

Stratonikeia heykelciğinin üretildiği tarihi belirlemek amacıyla daha net bir kriter sağlayacak olan veri elbise kıvrımlarının üslubudur. Özellikle çeşitli şematik çizgilerle hareket kazandırılmaya çalışılan tuniğin etek kısmının üzerindeki yatay ve oval olarak matkapla derin bir biçimde oyulan çizgilerin üslubu, diğer örneklerden ayrılmaktadır. Oval işlenen elbise kıvrımlarını, Trakya Bölgesi'nden bir örnekte³⁵ ve Vatikan Müzesi'nde bulunan³⁶

29 Erken Severuslar Dönemine ait lahit üzerindeki Medusa'nın ve Orta Severuslar Dönemine ait lahit üzerindeki Eros figürünün dudaklarının kenarında matkap nokta vuruşu izleri görülmektedir, Işık 2007, Taf. 61, Kat. 107, Fig. 3, Taf. 66, 1-2, Kat. 111.

30 Aytakin 2017, 174, Kat. 2.9.

31 Stratonikeia'da Geç Antik Çağ'a ait yüksek statülü memur heykellerinin var olduğu bilinmekle birlikte, yayın çalışmaları henüz tamamlanmadığı için burada değinilmemiştir.

32 Smith 2008, 310, No. 41.

33 Işık 2007, Kat. 139, Taf. 79, 1-2.

34 Smith 2002, Pl. XIV.

35 Mendel 1914, 418-420, No. 650 (910).

36 Utro 2008, 348, No. 106.

örnek üzerinde benzer derinliklerde izlese de özellikle Vatikan Müzesi'nden olan örnekteki plastik yapı Stratonikeia örneğine göre daha doğal bir üslupta olduğu için analogi imkânı sunmamaktadır. Trakya Bölgesi'nden olan örnek ise keskin ve elbise kıvrımından ziyade bir oygu özelliği gösteren hatlarından dolayı stilistik açıdan çok farklı durumdadır. Bu sebeple Stratonikeia³⁷ ve çevresindeki yerleşimlerde görülen stiller incelenmiş ve Aphrodisias³⁸ ile Dokimeion³⁹ atölyelerinde MS 3. yüzyıl boyunca üretilen sütunlu lahitler üzerindeki figürlerin elbise kıvrımlarındaki, etkileyici ışık-gölge etkilerinin, matkapla derin bir şekilde oyularak gösterildiği örneklerle karşılaşılmıştır. Ancak bu kıvrımlarda, kumaş dokusunu hissettirmek amacıyla plastik unsurların gözetildiği ve Stratonikeia örneği ile yapılacak analogi için daha geç tarihte uygulanan üslupların aranmasının gerektiği anlaşılmıştır. Aphrodisias'a ait MS 4. yüzyıl sonları ve 5. yüzyıl başlarında üretilen Geç Antik Çağ heykelleri incelendiğinde manto kıvrımlarının⁴⁰, yoğun matkap kullanımına rağmen plastik yapılarını koruduğu gözlemlenmiştir. Yine burada üretilen ve Stratonikeia'da dâhil olmak üzere çevre kentlerde⁴¹ görülen genellikle MS Erken 5. yüzyıla ait Khlamydatus heykellerinin, kollarının üzerinden dökülen elbise kıvrımlarında kullanılan matkap uygulamaları derin olmasına rağmen, kumaş katlarının az sayıdaki kıvrımı içeren klasik formülasyonu analogi yapmayı zorlaştırmaktadır. MS 5. yüzyıl sonları ve 6. yüzyıl başlarında üretilen Aphrodisias⁴², Ephesos⁴³ ve Tripolis⁴⁴ gibi kentlerde bulunan toga giyen heykeller incelendiğinde ise Stratonikeia İyi Çoban örneğinde görülen kıvrımların daha plastik olduğu anlaşılmıştır⁴⁵. Bu durum, matkabın kullanıldığı katların ovalleştirilerek yumuşatıldığı Stratonikeia örneğinin oldukça katı bir şemaya sahip Geç 5. yüzyıl heykellerinden daha erken bir dönemde üretildiğini düşündürür. Bölgede uzun zamandır uygulanan matkap geleneğinin yerel bir zanaatkar tarafından uygulanış biçiminin, kamusal heykellerde olduğu gibi iyi bir işçilik göstermemesi net bir tarihlemeyi zorlaştırsa da, henüz Geç 5. yüzyıl örnekleri kadar şematize edilmemiş elbise kıvrımları, heykelciğin en azından MS 5. yüzyılın başlarındaki bir tarihte yapıldığını düşündürmektedir. Elde edilen bu verilere göre, Stratonikeia heykelciğini üreten ustanın Aphrodisias atölyelerinde çalışan ya da burada eğitim görmüş bir heykeltıraş tarafından yapıldığı öngörülmektedir. Bu

37 Stratonikeia Antik Kenti'nde Geç Antik Çağ'a ait az sayıda heykeltıraşlık eseri bulunmaktadır. Bunlardan en ünlüleri Kuzey Şehir Kapısı'nda bulunan ve MS 5. yüzyıla tarihlenen, Apollinarios ile eşine ait privat portrelerdir, Özgan-Stutzinger 1985, 237-274. Ancak bu portrelerin üslubunun yüksek düzeyde olması analogiye imkân vermemektedir.

38 Işık 2007, Pl. 17, No. 39.

39 Stročka 2017, Taf. 60.1, Taf. 61.1-2, Taf. 64.2, Taf. 65.1, Taf. 68.3, Taf. 69.2, Taf. 93.1-2.

40 Belirtilen stilde üretilen iki togatus heykel örneği için bkz. Smith 1999, Pl. I, 1-2.

41 Aphrodisias örnekleri için bkz. Smith 1999, Pl. I, 3-4; Smith 2002, Pl. XXII. Tripolis örneği için bkz. Duman 2018, 348, Fig. 6.

42 Smith 1999, Pl. 3-4.

43 Auinger-Aurenhammer 2011, 173, Res. 13.

44 Duman 2018, 348, Fig. 6.

45 Togatus heykellerinde görülen düz yüzeyli kumaş katları üzerindeki kıvrımlar, kalın uçlu olan ve dikey tutulan matkaplarla, dümdüz bir hatla aşağı indirilmiş ve kıvrım bitiş noktaları sert bir oval ya da dörtgen hatla sonlandırılmıştır.

ustanın matkap ile çalışma konusunda uzman olduğu ancak figür ve ince işçilik konusunda çok deneyim sahibi olmadığı düşünülmekte ve bu fikir Aphrodisias atölyelerinde mimari ya da figüratif dekorasyonlar gibi farklı alanlarda uzmanlaşmış zanaatkarların bulunmasıyla desteklenmektedir⁴⁶.

İkonografinin Değerlendirilmesi ve Öneriler

Geç Antik Çağ, özellikle üçüncü ve dördüncü yüzyıllar, Hıristiyan ikonografisinin biçimlendirici dönemi olmuş ve başlangıçta Greko-Romen kültürüne ait imgelerden yararlanılmıştır. Bu bağlamda “İyi Çoban” sıfatıyla yansıtılan Mesih, pagan tanrı Hermes Kriophoros’un ikonografisinden yararlanarak, cemaatine yön veren sembolik bir çoban olarak tasvir edilmiştir. Geç Antikçağ ikonografisinde böyle bir dönemde ortaya çıkan İyi Çoban tasvirlerinin bilinen en erken örneği Dura Europos’ta bulunan ve MS 249’a tarihlenen bir Hıristiyan ev kilisesinin vaftizhanesindeki fresk üzerinde yer almaktadır⁴⁷. Heykelcikler özelindeki en önemli örneklerden biri ise Dokimeion mermerinden yapılan ve olasılıkla bu civarda bulunan, “Cleveland Heykelcikleri” olarak adlandırılan grup içinde yer alan bir İyi Çoban heykelciğidir⁴⁸. Ancak bu heykelcik ikonografik dizilimiyle daha sonraki dönemlerde üretilen örneklerden farklı bir görüntü oluşturmaktadır. Erken Hıristiyanlık Dönemi’nden itibaren çeşitli türlerde destek olarak kullanılan İyi Çoban heykelciklerinin sahip oldukları tipik ikonografi, her zaman kısa bir tunik giymeleri ve omuzlarında bir koç taşımalarıdır. Koçun bacaklarını, göğsünün ortasında organik olmayan bir biçimde dik bir açıyla bükülen sağ eli ile tutan Mesih, ideal hatlarla oluşturulan oval bir yüz ve kabarık saçlar ile tasvir edilir. Bilinen örneklerin neredeyse hepsinin arkasında dairesel ya da kare kesitli bir destek/payanda bulunmaktadır. Diğer kullanım alanları üzerindeki ikonografiler ayrı tutularak, İyi Çoban heykelcikleri incelendiğinde, bunların iki ana grup altında toplandıkları söylenebilir⁴⁹. Gruplardan ilki ve olasılıkla erken olanı, koyunun gövdesinin arkasından destek için yapılan payandanın yükselmediği ve figürün bir heykelcik biçiminde yapıldığı örneklerdir⁵⁰. İkinci

46 Geniş bilgi için bkz. Van Voorhis 2018.

47 Jensen 2005, 19. İlk Hıristiyanların bu kilisede, merhumu gömdükten sonra ettikleri dua içerisinde “İyi Çoban” sıfatı geçmektedir: “*İyi Çoban’ın omuzlarında taşınan merhumun azizlerin paydaşlığından yararlanmasını bahşetmesi için Tanrı’ya dua edelim*”, Wright 1939, 46.

48 Çalık Ross-Girgin 2013, 560, Res. 1.

49 Yunanistan’da bulunan Thessaloniki Müzesi’ndeki İyi Çoban heykelleri burada bahsedilen ilk ana grubun varyasyonları olarak tanımlanabilir, Tsilipakou 2014, 58, Fig. 1; <https://www.thebyzantinelegacy.com/byzantine-culture>

50 Bu ilk grup kendi içerisinde de 2 alt gruba ayrılmaktadır. Daha erken olduğu düşünülen birinci alt grubun, bilinen ve bu tür heykelcikler arasındaki en ünlü temsilcisi, Domitilla Katakombu’nda bulunan ve MS 3. yüzyıl sonu 4. yüzyıl başına ait olan İyi Çoban heykelciğidir, Hadley 2015, 81. Bu tipin diğer örnekleri Roma’da bulunan Porta Ostiense ve Sevilla’da Pilatus Evi’nde bulunan heykelciklerdir, Chiesa 2012, 225, No. 104; Bellido 1950, 6, Fig. 7. İkinci alt grupta ise Brousse, Trakya Bölgesi, Eski Basra/Zubair, Catania ve Vatikan Müzesi’ndeki (31428 envanter numaralı) örnekler yer almaktadır, Mendel 1914,416-418, No. 649 (908); Mendel 1914,418-420, No. 650; Simpson 2019, 40, Fig. 6.2; Sgarlata 2008, 348, No. 107; Utro 2008, 348, No. 106. Bu grubun

ana grupta, yine postament şeklindeki kaide üzerine yerleştirilen dikdörtgen bir tabla ve bunun üzerinde yükselen İyi Çoban Mesih heykelciği bulunmaktadır. Bu grubun en temel özelliği, stilize edilmiş palmiye başlıkların koyunun gövdesinin arkasından yükselmesidir⁵¹. Ayrıca her iki bacağı da tam olarak yere basması ve cepheden gösterilmesi; her iki yanında koyunların bulunması ve bunların yukarıya, çobanlarına doğru bakmaları; Mesih'in sol elinde tuttuğu asanın alt ucunun koyunun ağzının üzerine konumlanması ve yere kadar indirilmemesi gibi özellikler bu ikinci ana grubun genel ikonografisini oluşturmaktadır⁵².

Bu bilgiler ışığında incelenen Stratonikeia İyi Çoban heykelciğinin yaslandığı payandanın, omuzdaki koyunun gövdesinin arkasından yükselen palmiye yapraklı bir başlıkla sonlanması ikinci ana grup içerisinde yer aldığını göstermektedir. Mersa Matruh (Lev. 3)⁵³ ve Smyrna⁵⁴ örneklerinde daha plastik yapıda olan palmiye yaprakları, yalnızca Stratonikeia'da ve Gador'dan⁵⁵ bulunan bir örnekte kazıma çizgilerle stilize işlenmiştir. Bu durumun heykeltıraşın tercihi mi olduğu yoksa örnek aldığı şemadan mı kaynaklandığı anlaşılamamaktadır. Frontal bir duruşa sahip olan heykelcik yanlara açtığı ayaklarıyla yere tam olarak basmaktadır. Mersa Matruh ve Smyrna örnekleriyle benzerlik gösteren figür, ayak bileklerinin biraz üzerinde sonlanan kısa botlar giyiyor olmalıdır. Sol bacağının üst kısmında bulunan kırık izinden dolayı burada bir destek bulunduğu anlaşılmıştır. Bu nedenle, tıpkı Smyrna örneğinde olduğu gibi postament üzerine yerleştirilen dörtgen kaideye basan figürün, her iki yanında birer koyun ile betimlendiği ve cepheden gösterilen ve başlarını kaldırarak İsa Mesih'e doğru bakan bu koyunların küçük boyutlu işlendiği düşünülmektedir. Bu ikonografiyle bağlantılı olarak, kırık olan sol kolun eklem yerinde bir asanın yaslanmasından dolayı oluşan iz tespit edilmiştir. Bacak üzerindeki şu anda kırık olan çıkıntı ve koçun başının alt kısmında takip edilebilen çıkıntıdan dolayı da figürün bir asa tuttuğu kesindir. Böylece, asanın ucunun koyunun başının altındaki çıkıntıya sabitlendiği anlaşılmaktadır⁵⁶. Bunların dışında yine Mersa Matruh ve Stratonikeia örneğinde, koyunun bacaklarını tutmak amacıyla vücuda bitişik biçimde uzanan sağ bileğin anatomiye uygun olmayan, sert bir geçişle bükülmesi ve elin tam cepheden gösterilmesi Smyrna, Brousse, Vatikan Müzesi,

dikkat çeken özellikleri, başın cepheden betimlenmesi ve elbise kıvrımlarının sayıca azalarak plastik özelliklerini kaybetmesidir.

- 51 Palmiye şeklindeki başlıkların kökeni ve gelişimi hakkında geniş bilgi için bkz. Arıcı 2015, 153-174.
- 52 Bu grubun en sağlam örneği Aşağı Mısır'da yer alan Mersa Matruh'tan olan örnektir, Breccia 1931, 247-257, Pl. XXIV. Benzer bir diğer örnek ise Smyrna'dan ele geçmiş ancak aralarında asanın yerleştiriliş biçimi ile ilgili bazı farklılıklar bulunmaktadır, Mendel 1914,412-416, No. 648 (2674).
- 53 Breccia 1931, 247-257, Pl. XXIV.
- 54 Mendel 1914,412-416, No. 648 (2674).
- 55 Bellido 1950, 8, Fig. 1-2, 4.
- 56 Buradaki tek soru işareti, koçun başının altında, görünmeyen kısımda olasılıkla sonradan yapılan bir delik bulunmasıdır. İçinde demir ya da kurşun izlerine rastlanılmayan bu deliğin fonksiyonunun asanın ucunu desteklemek olduğu tahmin edilmekle birlikte, ilk aşamada mı yapıldığı yoksa daha sonraki antik bir restorasyon çalışması sırasında mı açıldığı anlaşılamamaktadır.

Karia Stratonikeiası'ndan Bir İyi Çoban Heykelciği

Eski Basra (Zubair) ve Gador⁵⁷ örnekleriyle de örtüşmekte ve aynı prototipi kullandıklarını düşündürmektedir. Stratonikeia heykelciğinin baş ve yüz ikonografisi diğer tüm örneklerde olduğu gibi öbekler halinde düzenlenen kabarık saçlarla ve idealize edilmiş güzel ve sevimli bir yüzle gösterilmiştir. Koçun başı ise tamamen kırılmış, kırık izinden takip edilebildiğine göre, öne doğru dönerek cepheye doğru baktığı anlaşılmaktadır. Koçbaşları genellikle yana ve asaya doğru düz olarak uzatılmış ve karşılaştırılan örnekler arasından yalnızca Trakya Bölgesi'nden⁵⁸ olan örneğin benzer bir şekilde cepheye doğru döndürüldüğü görülmüştür. Ancak burada figüre doğru çok fazla döndürülen koçbaşının açısı Stratonikeia örneğinde daha az olup daha çok karşıya bakar biçimde olmalıdır. Tüm bu inceleme ve karşılaştırmalar doğrultusunda, Stratonikeia örneğinin postament üzerine yerleştirilen bir tablanın üzerine bastığı, her iki ayağının yanında küçük boyutlu koyunların bulunduğu ve sol kolunu bir asaya yasladığı; omuzlarında taşıdığı koyunun başının ise cepheye doğru baktığı ve genel ikonografisinin küçük nüanslarla ayrıldığı benzer örneklerle uyumlu olduğu anlaşılmıştır (Lev. 4).

Sonuç

Geç Antik Çağ'da Hıristiyanların olasılıkla pagan çağrışımı olduğu için çok tercih etmediği heykel veya heykelciklerin az sayıda olması, bilinen örnekleri değerli kılmaktadır. Stratonikeia'da bulunan ve söz konusu dönemde üretilmiş olan "İyi Çoban" heykelciğinin, az sayıda bulunan örneklerle katkı sağlayacak olması önemlidir. Büyük olasılıkla bir masayı desteklemek amacıyla kullanılan, bir payandanın ön yüzüne işlenen figür, idealize edilen sakalsız yüzü ve genel ikonografisiyle Geç Antik Çağ'ın alçakgönüllü Mesih'ini tasvir etmektedir. Postament üzerine yerleştirilen bir tablanın üzerine basan ve her iki ayağının yanında başını yukarı kaldırarak İsa Mesih'e bakan küçük boyutlu koyunların bulunduğu kompozisyon, çeşitli desteklerin yardımıyla sol kolunun önünde bir asa olan İyi Çoban'ın tipik bir ikonografisini sunmaktadır. Stilistik açıdan MS 5. yüzyıl başlarında üretildiği düşünülen heykelciğin tarihi, Stratonikeia'da bulunan kiliselerin inşa edilmeye başladığı ve aktif olduğu dönem ile de paraleldir. Ayrıca İyi Çoban tasvirinin MS 5. yüzyılda, -birkaç istisna dışında- hem doğuda hem de batıda Hıristiyan sanatından birdenbire kaybolması ve yerini öğretmen ve kral olarak Mesih'in yeni imgelerinin alması⁵⁹, önerilen üretim ve kullanım tarihini destekler niteliktedir.

57 Bellido 1950, Fig. 1-3, 5-6.

58 Mendel 1914,418-420, No. 650 (910).

59 Ramsey 1983, 375-378.

Levha 1: Stratonikeia İyi Çoban Heykelciğinin Cepheden Görünümü (Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi).

Levha 2: Stratonikeia İyi Çoban Heykelciğinin Arkadan Görünümü (Stratonikeia ve Lagina Kazı Arşivi).

Levha 3: Mersa Matruh'tan İyi Çoban Heykelciği <http://antiquities.bibalex.org/Collection/Detail.aspx?a=1166&lang=en>

Levha 4: Stratonikeia İyi Çoban Heykelciğinin Rekonstrüksiyon Çizimi Önerisi (Çizim: Elif Gülşen Hiçdurmaz).

Kaynakça

Arıcı 2015

Arıcı S., "Phokaiadaki Palmiye Sütun Başlığı ve Kökeni", *Olba XXIII*, Mersin, 153-174.

Auinger-Aurenhammer 2011

Auinger J. - Aurenhammer M., "Antik Dönemin Sonunda Ephesos Heykeltıraşlığı", *Bizans Döneminde Ephesos*, Eds. F. Daim- S. Ladstätter, Ege Yay., İstanbul, 163-195.

Aydın 2010

Aydın A., "Tapureli, A Kilisesi Altar Kaidesi Işığında Kilikya ve İsaura Bölgesi Kiliselerinde Görülen Altar Çeşitleri", *OLBA XVIII*, Mersin, 347-370.

Aytekin 2017

Aytekin F., Stratonikeia Kökenli Kabartmalı Mezar Stelleri, Pamukkale Üniversitesi, Arkeoloji Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Denizli.

Bellido 1950

Bellido A. G. y., "Las dos figuras del "Buen Pastor" de Gádor", *Archivo Español de Arqueología* 23, No. 78, 3-12.

Breccia 1931

Breccia E., "Una Statuetta del Buon Pastore da Marsa Matrouh", *Bulletin de la Société d'Archéologie d'Alexandrie* 26, 247-257.

Chiesa 2012

Chiesa G. S., Constantino 323 d.C, Electa, Milano.

Çalık Ross-Girgin 2013

Çalık Ross A. - Girgin O., "Cleveland Sanat Müzesi Jonah Heykelcikleri", *Orhan Bingöl'e 67. Yaş Armağanı*, Ed. G. Kökdemir, Bilgin Kültür Sanat Yay., 559-565.

De Rossi 1887

De Rossi G. B., "Statuta del "buon pastore" scoperta in Roma presso la porta Ostiense" *Bullettino di archeologia cristiana Ser. 4*, Vol. 5, 136-149.

Duman 2018

Duman B., "Geç Antik Çağ'da Lydia Tripolis'i (MS 4. yy'dan Sasani Tahribatı'na Kadar), *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi, Laodikeia Çalışmaları, Ek Yayın Dizisi 1*, Ed. C. Şimşek-T. Kaçar, İstanbul, 343-368.

Eusebius 1999

Eusebius, Life of Constantine, A.Cameron- S. Hall, trans., Clarendon Press, Oxford.

Hadley 2015

Hadley J., "The Shepherd who Saves: a Liturgical Symbol of Salvation", *ANAPHORA* 9.2, 71-102.

Hepding 1907

Hepding H., "Die Arbeiten zu Pergamon 1904-1905", *Archäologisches Instituts Athenische Abteilung*, Band XXXII, Athen.

Işık 2007

Işık F., "Girlanden Sarkophage aus Aphrodisias", *Sarkophag-Studien* 5, Mainz am Rhein, 2007.

Jensen 2005

Jensen R. M., Face to face Portraits of the Divine in Early Christianity, Canada.

Van Keuren 2011

van Keuren F., "Multimethod Analyses of Roman Sarcophagi at the Museo Nazionale Romano, Rome", *Life, Death and Representation, Some New Work on Roman Sarcophagi, Millenium Studies*, No. 29, Eds. J. Elsner-J. Huskinson, Berlin: de Gruyter.

Marchioni 2018

Marchioni G., Gathering the Shepherds Uses and Meanings of Pastoral Imagery and Shepherding Metaphors between 3rd and 6th Centuries, Dottorato Di Ricerca In, Uniuersità di Bologna, Cultural Heritage Studies, Ciclo XXX.

Mendel 1914

Mendel G., Catalogue des sculptures grecques, romaines et byzantines des Musées Impériaux Ottomans, Constantinople.

Özgan-Stutzinger 1985

Özgan R. - Stutzinger D., "Untersuchungen zur Porträplastik des 5. Jhr. N. Chr. Anhand Zweier neugefundener Porträts aus Stratonikeia", *Istanbuler Mitteilungen* 35, 1985, 237-274.

Ramsey 1983

Ramsey B., "A Note on the Disappearance of the Good Shepherd from Early Christian Art", *The Harvard Theological Review*, Jul., 1983, Vol. 76, No. 3, 375-378.

Sánchez-García 2014

Sánchez R. C. - García M.A.G., "A Gem with Christian motifs at the Bilbao Fine Art Museum", *Bilbao: Bilboko Arte Eder Museoa* 8, 1-21.

Sgarlata 2008

Sgarlata M., "Statuetta di pastore criofofo (sec.IV. d.C.)", *Agata Santa Storia, arte, devozione*, Ed. A. Tosone, Milano.

Simpson 2019

Simpson St. J., "Ard Maysan and The Land Behind Basra in Late Antiquity", *Basra, Its History, Culture and Heritage, British Institute for The Study of Iraq*, 35-47.

Smith 1999

Smith R. R. R., "Late Antique Portraits in a Public Context: Honorific Statuary at Aphrodisias in Caria, A.D. 300-600", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 89, 155-189.

Smith 2002

Smith R. R. R., "The Statue Monument of Oecumenius: A New Portrait of a Late Antique Governor from Aphrodisias", *The Journal of Roman Studies*, Vol. 92, 134-156.

Smith 2008

Smith R. R. R., Aphrodisias'tan Roma Portreleri, Eds. R. R. R. Smith - J. L. Lenaghan, Yapı Kredi Yay., İstanbul.

Sögüt 2018

Sögüt B., "Geç Antik Çağ'da Stratonikeia", *Geç Antik Çağ'da Lykos Vadisi ve Çevresi, Laodikeia Çalışmaları, Ek Yayın Dizisi 1*, Ed. C. Şimşek - T. Kaçar, İstanbul, 429-458.

Sögüt 2019

Sögüt B., Stratonikeia (Eskihisar) ve Kutsal Alanları, Stratonikeia Çalışmaları 5, Ege Yay., İstanbul.

Strocka 2017

Strocka von V. M., Dokimenische Säulen Sarkophage, Datierung und Deutung, *Asia Minor Studien* 82, Habelt-Verlag, Bonn.

Tsilipakou 2014

Tsilipakou A., "Twenty years from the Journey Home Twenty years Museum of Byzantine Culture", *Macedonian Studies Journal*, Vol. 1, Issue:1, 51-76.

Utro 2008

Utro U., "Sostegno di mensa (trapezoforo) in forma di pastore (inizi del sec. IV. d.C.)", *Agata Santa Storia, arte, devozione*, Ed. A. Tosone, Milano.

Van Voorhis 2018

Van Voorhis J., "The Sculptor's Workshop", *Aphrodisias X*, Reichert Verlag, Wiesbaden.

Wright 1939

Wright G. E., "The Good Shepherd", *The Biblical Archaeologist*, Vol. 2, No. 4 (Dec.), 44-48.
<https://www.thebyzantinelegacy.com/byzantine-culture> 04.04.2022

Seleucia | Sayı XII | Mayıs 2022

Quae visa vera, quae non veriora:

An Essay On The Poetics of Monumentality

Quae visa vera, quae non veriora:

Klasik Mimaride Şiirsel Anıtsallık Üzerine bir Deneme

Fikret Yegül

9

Holy Water and Healing Practices at the Pilgrimage

Site of Hagia Thekla at Meryemlik

Meryemlik Azizce Thekla Hac Merkezi'nde Kutsal Su ve Tedavi Uygulamaları

Arabella Cortese

27

Palaiologoslar Dönemine Ait Kadıkalesi/Anaia

Buluntusu "Meryem Hagiosoritissa ve Daniel

Aslanlar İninde" Betimli Bir Grup Trakhy

A Group of Trakhy from Kadıkalesi/Anaia with Representations of "Virgin Hagiosoritissa" and "Daniel in The Lion's Den"

Ceren Ünal

53

Hellenistic and Early Roman Imperial Glass Finds from the Acropolis of Olba

Olba Akropolisi Hellenistik ve Erken Roma

İmparatorluk Dönemi Cam Buluntuları

Emel Erten – Emine Akkuş Koçak

69

International Relations and Creating Caliphal

Image in the Palace of Medinat'al Zahra in

Andalusia

Endülüs Sarayı Medinetü'z-Zebra'da Uluslararası

İlişkiler ve Halifelik İmajının İnşası

Meltem Özkan Altunöz

95

Sinop Balatlar Kilisesi Kazılarında Ortaya Çıkartılan

Kitap Pimleri

Book Pins Unearthed During The Excavations

of Sinop Balatlar Church

Sanem Soylu Yılmaz

111

Karia Stratonikeias'ndan Bir İyi Çoban Heykelciği

A Good Shepherd Statuette from Carian Stratonikeia

Fatma Aytekin

123

Yeni Kazılar ve Araştırmalar Işığında

Anemurium'dan Bir Mezar Örneği: A I 6 Nolu

Mezar

A Tomb Example from Anemurium in the Light

of New Excavations and Researches: Tomb A I 6

Mehmet Tekocak – Mevlüt Eliüşük

139

Kilikia'daki Flaviopolis Kentine Ait Yayınlanmamış

Sikkeler

Unpublished Coins of the City of Flaviopolis in Cilicia

Fatih Erhan

161

Klazomenai FGT Sektöründen Ele Geçen

Plastik Bantlı Amphoralar

Plastic Banded Trade Amphorae Discovered

at Klazomenai FGT Sector

Firket Özbay

179

Eirenopolis (Isauria) Kırsalından Bir Şarap Atölyesi

ve Bir Üzüm Presi

A Wine Workshop and a Rock-Cut Wine Press in the

Rural of Eirenopolis (Isauria)

Ercan Aşkın

199

Bizans Kilise Müziği Üzerine Bir Değerlendirme

An Assessment on Byzantine Church Music

Ozan Hetto

215

Le Quien Metninde Anemurium Piskoposluğu

The Bishopric of Anemurium in Le Quien's Account

Murat Özyıldırım

229

ISSN 2148-4124

ISBN 978-625-7799-51-5

9 786257 799515

